

ASPECTE ALE AUTOCEZURII ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Ilie RAD,
Universitatea „Babeş-Bolyai” Cluj-Napoca
ilierad@yahoo.com

Motto: „Autocenzura e mai periculoasă chiar decât cenzura propriu-zisă.”
Ion Negoïtescu, 1992

Abstract: Self-censorship is defined in dictionaries as censoring one's own thoughts, ideas or actions. The idea of this study originated from the observation that we have a vast bibliography about the communist censorship in Romania, but none of the authors wrote about self-censorship, about which Ion Negoïtescu, the literary critic, said that it is "even more dangerous than censorship".

The study's author believes that the easiest way to identify this phenomenon is by reading the volumes of letters published after 1985. The correspondence between two former friends, writers Lucian Boz (settled in Australia) and N. Steinhardt (living in Romania at that time) reveals strong self-censorship, both being aware of the impact that the negative ideas, read by the censors employed by the Securitate (Romanian Secret Police), may have on the life of N. Steinhardt. Rarely, we find some double meaning words, such as the "bitter" coffee that Steinhardt was drinking, the real significance being the harsh life under the communist regime. Quite different is the message of the uncensored letters sent by Steinhardt to Lucian Boz from the Western free world, where he had been invited by a monastery. The same ideas can be found in the exchanges of letters between Emil Cioran, Mircea Eliade, and others.

The author of this research launches an invitation to all the writers and journalists who have published during the communist regime to testify on their fight against censorship and self-censorship, knowing that every author would like to publish his work in his lifetime, not posthumously.

Keywords: censorship, self-censorship, communism, correspondence, double-meaning words.

Preliminarii. Despre cenzura comunistă din România s-au scris peste 20 de volume și sunt convins că se vor mai scrie încă multe, pe măsura accesului tot mai larg la arhive. Eu însumi am coordonat un amplu volum dedicat cenzurii (*Cenzura în România*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2011, conținând 31 de studii, prefațate de o excelentă conferință a Doamnei Ana Blandiana, *De la cenzura ca formă de libertate, la libertatea ca formă de cenzură* – publicată și în nr. 2 din 2012 al revistei *România literară*), volum în care am reprodus și copertele celor două volume, *Poezia română modernă. De la G. Bacovia la Emil Botta*. Vol. I-II. Antologie, prefață și note de Nicolae Manolescu, Editura pentru Literatură, București, 1968 (Colecția „Biblioteca pentru toți”), fiecare volum fiind tipărit, conform casetei tehnice, în 85.175 de exemplare! Ambele volume au fost scoase din circulație și date la topit, fiindcă în sumar figurau poeți

indezirabili pentru regimul comunist, plecați din țară (Ștefan Baciu, Aron Cotruș) sau cu un trecut politic inacceptabil pentru comuniști (Nichifor Crainic, Radu Gyr, Virgil Gheorghiu și alții).

Dacă s-a vorbit și s-a scris atât de mult despre cenzură, nu același lucru se poate spune despre *autocenzură*, fenomen care este, așa cum spunea și Ion Negoïtescu, mai periculos chiar decât cenzura. Desigur, autocenzura a apărut ca o consecință a cenzurii drastice.

Conform dicționarului, autocenzura înseamnă „*cenzură efectuată de un ziarist sau scriitor asupra propriului text*”. Ziariștii și scriitorii știau ce “nu merge”, ce cuvinte sunt interzise, ce teme și domenii formau un teritoriu interzis. Iar autorii se autocenzurau, pentru că voiau ca operele lor să apară în prezent, nu peste o sută de ani. Dovada cea mai bună că nu scriau pentru sertar este că, după Revoluție, cărțile de sertar au întârziat să apară (cu foarte puține excepții, cum ar fi romanul *Luntrea lui Caron*, al lui Lucian Blaga). Autorii ezită să vorbească despre autocenzură, pentru că asta le-ar putea pune în evidența teama sau obediența din regimul comunist. Încercăm, pe baza unor mărturii, existente mai ales în corepondența particulară sau în unele mărturii, să relevăm câteva aspecte ale autocenzurii.

2. Exemplificări

Lucian Boz. În anul 2001, Mircea Popa a publicat volumul Lucian Boz, *Scrisori din exil*. Lucian Boz în corepondență cu Ștefan Baciu, Emil Cioran, Anton Dumitriu, Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Constantin Noica și Nicolae Steinhardt. Ediție îngrijită și note de Mircea Popa. Traduceri de Doru Burlacu, Călin Teuțișan și Rozalia Groza, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

Pentru discuția de față, ne interesează corepondența dintre Lucian Boz și Anton Dumitriu. Primul se afla în Australia, al doilea în România. Amândoi știau că scrisorile lor sunt cenzurate, mai ales că schimbul epistolar debutează în anul 1979, când România se pregătea să intre în ceea ce profesorul Mircea Zăciu numea „deceniul satanic”, iar cenzura (inclusiv a scrisorilor) devenea tot mai drastică. Anton Dumitriu (1905-1992) fusese profesor universitar la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din București. În 1948, odată cu reforma comunistă a învățământului, este dat afară de la catedră, fiind apoi arestat și închis la penitenciarele din Aiud, Caransebeș etc. Revine în viața publică abia în 1964, odată cu eliberarea deținuților politici, deci după 16 ani, când este numit cercetător la Centrul de Logică al Academiei R.S.R. În ianuarie 1979, în prima scrisoare-răspuns către Lucian Boz, Anton Dumitriu vorbește despre cartea sa, *Philosophia Mirabilis*, pe care i-o trimisese prietenului său din tinerețe: „Nu știu dacă ai primit-o, fiindcă nu am avut nicio confirmare. Fie că s-a pierdut, fie că răspunsul d-tale de confirmare s-a rătăcit.” Anton Dumitriu se face a ignora ipoteza că scrisoarea lui Lucian Boz ar fi putut fi interceptată și sechestrată de Securitate, fiindcă provenea, nu-i așa, de la un transfug! Mai departe, Dumitriu scrie: „Aș fi bucuros să știu unele lucruri despre cursul vieții d-tale, ceea ce mi-ar completa tabloul despre viața tumultuoasă a generației

mele și destinul nostru tulbure și divers.” Adică 16 ani din viața sa, petrecuți prin închisori, sunt catalogați, eufemistic, drept „destinul nostru tulbure și divers”. O singură dată, mizând pe relația viață-cafea, Anton Dumitriu scrie: „Azi am primit amabilul d-tale dar: cafeaua. Mulțumesc cordial pentru dorința pe care o ai de a-mi «îndulci» viața, deși eu o beau amară!” (3 febr. 1987). Interesant este că nici Lucian Boz nu voia să îi facă vreun rău prietenului său din România, fiindcă îi scrie: „Am primit cartea ce-mi trimisesseși, *Philosophia Mirabilis*, am citit-o cu mare interes și ți-am mulțumit printr-o scrisoare trimisă prin avion. Văd, cu mult regret, că rândurile mele nu ți-au parvenit.” (1 febr. 1979). Curioasă este și o explicație a lui Boz, anume că nu a putut veni în România din cauza... lipsei de timp: „Mă aflu în Europa la fiecare doi ani, însă, cum voiajul este întotdeauna legat de interes de afaceri, n-am găsit încă timpul de a veni în țară, ultima mea vizită la București fiind cea din februarie 1947.” (1 febr. 1979). La 5 martie 1979 își exprimă explicit intenția de a ajunge în țară: „Mă gândesc de multă vreme să viu în țară pentru vreo zece zile. Timpul însă nu mi-o îngăduie.” Tot în această epistolă, Lucian Boz îi scrie despre întâlnirile pe care le avea, la Paris, cu Emil Cioran („filosof acesta”), Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Ionel Jianu, nume importante ale exilului românesc, considerați (cu unele excepții) persoane indezirabile la București (în afară de Mircea Eliade, ceilalți nu sunt incluși în dicționarele literaturii române, apărute în perioada comunistă). Dar se oferă să îl ajute, dacă are nevoie „de o carte sau de un medicament ce nu se găsește în țară”. În a doua scrisoare pe care i-o trimite prietenului său din Australia, pe care nu îl văzuse de peste trei decenii, Anton Dumitriu îi spune doar atât: „Despre evoluția vieții mele și împrejurările prin care am trecut, probabil că știi, cel puțin în linii generale.” Dumitriu îi mai scrie că, în 1972, fusese la Paris (suntem în anii de relativă liberalizare a regimului), că eseuul său, *Philosophia Mirabilis*, „s-a bucurat de succes în țară, ediția completă de 6300 ex[emplare] fiind epuizată în vreo trei săptămâni, ceea ce este un record.” În 23 iulie 1984, Anton Dumitriu revine asupra setei de lectură a publicului românesc: „Este un fenomen cu totul neîntâlnit, setea de a citi a publicului de la noi. Adu-ți aminte câte exemplare de filosofie sau de poezie se puteau vinde între cele două războaie.” (23 iulie 1984). Dar Anton Dumitriu nu precizează cauzele setei de lectură: imposibilitatea românilor de a călători, inexistența canalelor de televiziune, a altor modalități de petrecere a timpului liber. De altfel, la 18 decembrie 1980, Anton Dumitriu nu mai este așa de încântat în legătură cu statutul cărții în România comunistă: el predase la tipar o carte de eseuri filosofice și spune: „Este o mare incertitudine cu privire la data apariției lor.”

O adevărată echilibristică face și Lucian Boz în scrisorile către Anton Dumitriu, atunci când, de pildă, vorbește despre omiterea sa din unele ediții critice. De exemplu, Constanța Constantinescu, care a îngrijit seria de *Scrieri* a lui Pompiliu Constantinescu, apărută în șase volume (1967-1972), „publică toate articolele, criticele și studiile lui P. Constantinescu, omițând a publica recenzia despre eseuul meu amintit mai

sus”, iar în volumul I din *Paginile literare* ale lui Vladimir Streinu, o frază elogioasă la adresa lui Boz a fost eliminată. Cenzura comunistă, responsabilă de aceste omisiuni, nu este amintită! Anton Dumitriu lansează chiar ipoteza venirii lui Boz la București, deși știa bine că așa ceva nu este posibil, chiar dacă regimul era acum puțin mai relaxat: românii puteau călători, puteau corespunde, puteau menține relațiile cu profesorii străini etc. Din păcate, cum știm, această perioadă a durat foarte puțin, regimul înăsprindu-se după tezele din iulie 1971.

Avem o dovadă clară că Securitatea cenzura scrisorile și că le da drumul doar celor care nu puneau probleme. Iată ce îi scrie Anton Dumitriu lui Lucian Boz, la 5 februarie 1981: „Am primit și scrisoarea d-tale din 6 iulie 1980, la care ți-am răspuns pe larg, dar cum poșta *fait des sciennes partout*, este evident că nu ai primit-o. Mă miram în această scrisoare de meandrele destinului d-tale – și totodată de întortocherile pe care le-a avut și destinul meu.” Din delicatețe și spirit de prevedere, Anton Dumitriu pune pierderea unor scrisori exclusiv pe seama distanței lungi („Sper că l-ai primit, deși distanța la care ne aflăm micșorează șansele.” – 7 iunie 1981, iar cu altă ocazie: „Este adevărat că și drumul este foarte lung.” – 7 noiembrie 1981).

Un număr de 7 scrisori sunt schimbate între cei doi preopinenți după 1989, respectiv în anii 1990-1991. Anton Dumitriu îi scrie despre criza de hârtie, despre refuzul său de a intra în Academia Română, despre starea sănătății sale. Nimic despre mineriade, realitățile politice, sociale și economice dramatice pe care le traversa România. Aproape nimic schimbat în tonul scrisorilor din această etapă. Reflexele autocenzurii din anii anteriori își spuneau cuvântul.

Un alt dialog epistolar interesant este cel cu Mircea Eliade, provocat tot de Lucian Boz, care îi scrie la 1 octombrie 1981, corespondența continuând până în 1984 (Eliade va muri în 1986). Schimbul de scrisori este prilejuit de tipărirea de către Lucian Boz, în regie proprie (prin xeroxare), în 1981, a volumului *Anii literari '30*, care conținea și două cronici la două cărți de Mircea Eliade. De asemenea, Boz îl informează în legătură cu apariția în Australia a unor recenzii la cărțile lui Eliade. Scrisorile lui Mircea Eliade vorbesc despre anii săi crepusculari, măcinați de o sănătate precară și de teama că nu își va putea finaliza cărțile la care lucra, la care se adăuga drama de a nu mai putea scrie și citi decât cu mare dificultate (îl și roagă, la un moment dat, să nu îi mai trimită cărți și reviste, fiindcă nu le poate citi). Autocenzura este evidentă la amândoi, din motive diferite: lui Mircea Eliade i se edita în România comunistă opera literară, după 1969, iar Lucian Boz, conform dosarului său de la CNSAS, era în vizorul Securității, pentru a fi recrutat ca informator. A și scris niște note informative, dar irelevante pentru Securitate, încât aceasta a renunțat, în cele din urmă, la “obiectiv”.

Schimbul de scrisori cu filosoful Constantin Noica acoperă intervalul 1979-1981 și este declanșat de retipărirea, de către Lucian Boz, tot în regie proprie (prin xerocopiere), a volumului *Masca lui Eminescu*

(1979), apărut inițial în 1932, la București. Cei doi discută în jurul subiectului Eminescu și evită orice aluzie la realitățile din România sau la trecutul lor, ca și când ar locui pe altă planetă! Noica îi vorbește despre intenția sa de a tipări, în variantă facsimilată, manuscrisele eminesciene („mă strădui să obțin facsimilarea (nu tipărirea) celor 8000-9000 de file ale lor” – 18 iulie 1979), fac schimb de cărți – Noica îi trimite *Devenirea întru ființă*, care apăruse recent, „un fel de lucrare a vieții mele”, după cum îi scrie, la 7 decembrie 1981. Interesantă este invitația pe care i-o adresează Noica – de a colabora la reviste românești („Dacă socotești că ai a ne spune – celor din patria d-tale de altădată – ceva esențial despre cultura de astăzi, despre experiența d-tale sau despre noi, aș primi și eventual publica rândurile d-tale cu bucurie.” – 18 iulie 1979).

Din punctul de vedere care ne interesează, foarte relevantă este corespondența lui Lucian Boz cu N. Steinhardt. La 1 octombrie 1976, răspunzându-i la o scrisoare, N. Steinhardt îi amintește lui Boz de „vremea anilor de detenție”, de „celulele prin care am trecut”, dar fără a face nicio referire la regimul politic din România. Abia când se află în străinătate, pentru cinci luni (ca urmare a invitării sale la Mănăstirea Chevetogne, din Belgia), în 1978, unde știe că nu va fi cenzurat, își permite unele comentarii. Expediindu-i, la 20 mai 1978, o scrisoare din Paris, unde se afla într-o vizită, N. Steinhardt face această remarcă privind diferența dintre Occident și lagărul socialist: „Belgia – ori cel puțin provincia ardeneză – a constituit o foarte neașteptat de plăcută și atrăgătoare surpriză pentru mine, iar *contrastul dintre dincolo și dincoace de Cortina de Fier e izbitor și de neînchipuit.*” – subl. I.R.).

Geo Bogza. Autocenzura este prezentă și în scrisorile lui Geo Bogza, publicate de mine în 2003: Geo Bogza. *Rânduri către tineri scriitori ardeleni*. Scrisori și telegrame trimise de Geo Bogza lui Teofil Răchițeanu, Ilie Rad și Viorel Mureșan, în anii 1973-1991. O carte gândită și realizată de Ilie Rad, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2003. Iată, de pildă, cum se exprimă autorul, în legătură cu deteriorarea vieții noastre literare, în anii '70, după vizita lui Nicolae Ceaușescu în China, care a marcat începutul unei „revoluții culturale” la noi: „Momentul e greu și pentru oamenii cu sufletul curat, și pentru poezia care nu este într-un anumit fel”, îi scrie Bogza, la 12 martie 1974, lui Teofil Răchițeanu, pentru ca două luni mai târziu, vorbind de șansele apariției unui volum de versuri, să spună că „împrejurările îmi par tot mai potrivnice” (6 mai 1974). Au loc schimbări în conducerea câtorva reviste (*Luceafărul*, *Viața românească*), se modifică profilul unora (*Contemporanul* „va deveni o revistă pur teoretică”), se micșorează formatul și numărul de pagini al altora, sub pretextul „crizei” de hârtie, editurile se comasează, își schimbă sediul și își reduc drastic numărul de titluri tipărite și de exemplare. Continuă birocratizarea vieții literare (“Cu cât trece timpul, cei de la edituri s-au birocratizat și au devenit tot mai insensibili, față de oricine, în afară de cei cu care au ei un interes personal” – 2 februarie 1980), se adâncește ideologizarea literaturii, proces care va duce la caducitatea operelor politizate („Atâtea dintre cele ce ocupă azi

primul loc al scenei se vor dovedi zădărnicii” – Sf. Gheorghe, 1982). În asemenea împrejurări, scriitorul recomandă o poziție de expectativă, în așteptarea unor clarificări, care întârziiau să vină: „Cel mai cuminte lucru este să așteptăm, să vedem cum vor evolua lucrurile” (6 mai 1974); „Să vedem cum va evolua, de acum înainte, viața literară” (13 martie 1975). Bănuind că o carte de poeme a lui Teofil Răchițeanu nu ar putea să apară, cu o prefață a sa, Geo Bogza îi scrie poetului din Biharia, pe un ton voalat, extrem de prudent: „Când ne vom vedea cândva, îți voi comunica puzderia de fapte, *întristătoare și de necrezut* (subl. I.R.), care m-au dus la judecata de mai sus” (1 decembrie 1975). Referințele la problemele cu care se confrunta atunci societatea românească în general sunt extrem de puține, și acestea exprimate tot voalat: „Primăvara în care am intrat nu vestește nici ea nimic bun”, scria Bogza, în ziua de Sf. Gheorghe, 1982 (de remarcat, totuși, menționarea unei sărbători creștine). Frigul îndurat de oameni în „epoca de aur” este astfel consemnat: „Pe aici, nici nu s-a sfârșit septembrie, și e un frig îngrozitor. În case mai ales. Și nici n-avem lemne ca în Biharia” (30 septembrie 1974). În alte scrisori, Bogza vorbește, tot aluziv, despre faptul că i se interceptează corespondența, ca îi sunt sistate abonamentele la presa literară, iar la domiciliul său din Sangov i s-au tăiat legăturile telefonice.

Mircea Zăciu. În 2015 a apărut volumul Mircea Zăciu; Octavian Șchiau, *Corespondență (1956-2000)*. O carte gândită și alcătuită de Ilie Rad, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015. La 23 octombrie 1956 izbucnise revoluția maghiară, cu un impact și în România, mai ales în Transilvania, unde exista o puternică minoritate maghiară. Prima scrisoare a lui Mircea Zăciu, trimisă prietenului său la Berlin, care ni s-a păstrat, este din 30 octombrie 1956, deci la o săptămână după izbucnirea revoluției maghiare. Nimic, dar nici măcar o aluzie la evenimentele din țara vecină nu există în această scrisoare, cum nu există nici în următoarele. Este foarte clar, așa cum s-a întâplat și în dialogurile epistolare amintite mai sus, că amândoi corepondenții știau că scrisorile lor sunt sau pot fi interceptate de Securitate, încât erau extrem de precauți. Într-o scrisoare pe care Zăciu o trimite prin cineva, deci nu prin poștă, el spune: „Îți scriu ceea ce n-am putut să fac prin poștă”, iar cu altă ocazie: „Îmi pare așa de rău că nu pot sta de vorbă pe-ndelete cu tine și că rândurile mele pot iarăși să te pună prea tare pe gânduri, crede-mă că nu pot să-ți scriu mai mult. Sufăr din această pricină și sper numai că lucrurile au să se clarifice curând” (15 V 1969).

Un alt detaliu care denotă precauția celor doi: într-o scrisoare pe care Zăciu i-o trimite lui Șchiau la Cluj, prin intermediul rectorului Constantin Daicoviciu, aflat într-o vizită în Germania, numele lui Eugen Coșeriu, considerat transfug, este scris integral, în timp ce, în scrisorile expediate prin poștă, se folosește, din precauție, doar inițiala C.

Deși nu sunt deosebiri semnificative, anumite nuanțe se pot percepe în scrisorile pe care Zăciu i le trimite lui Șchiau, când și acesta este în Germania. De exemplu, vorbind despre atmosfera din ambasadele României socialiste, Zăciu scrie: „Să știi că avem un imens noroc față de

alții, din alte țări, unde nu dai decât de înfumurare și aere, fără niciun ajutor. Când o să ne vedem, o să-ți pot spune mai multe” (16 VI 69). În aceeași scrisoare, invocând intrigile de la București, privind trimiterea lui Șchiau la lectoratul din Tübingen, Zăciu precizează: „Nu-ți mai spun cât am suferit că, deși știam toate dedesubturile problemei, nu puteam să-ți scriu un rând, ba nici să-ți sugerez ceva. Detalii – la prima întâlnire.”

În fine, într-o altă scrisoare, din 10 noiembrie 1970, trimisă tot printr-o persoană de încredere, Zăciu scrie explicit: „Fiindcă am uitat să-ți spun câte ceva, îți scriu următoarele rugăminți, dorind să evit a le scrie prin corespondența noastră viitoare, *din motive lesne de înțeles*” (subl. I.R.).

O asemenea drastică autocenzură se găsește și în volumul **Ioanei Em. Petrescu**, *Molestarea fluturilor interzisă: scrisori americane, 1981-1983*. Ediție alcătuită, postfață și note de Ioana Bot, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1998. Știind că și scrisorile ei ar putea fi interceptate, Ioana Em. Petrescu se sfia să facă cea mai mică aluzie la realitățile politice sau sociale din România socialistă, în comparație cu cele americane!

În fine, să mai dăm un exemplu din recenta carte a lui **Dan C. Mihăilescu**, *Ce-mi puteți face, dacă vă iubesc?* Eseu confesiv despre Ioan Alexandru, Humanitas, București, 2015, p. 7-8, în care cunoscutul critic literar și eseist scrie: “Încercam (în anii '70, n. I.R.) – timid, speriat, înverșunat, liricoid & patetic – să-l recenziez cât de cât cumsecade în *Luceafărul*, fără să pot spune nimic explicit despre Noul Testament, Roman Melodul, Maica Domnului ca <<Lumină lină>>, Filocalia, isihie, euharistie, epifanie, metanoia, kairos, melcul lui Antim Ivireanul și grupul <<Rugului aprins>>. Despre Pateric, Justinian Chira, Ioanichie Bălan, Bartolomeu Anania, Antonie Plămădeală și posteritatea lui Nicodim Aghioritul sau despre tulburătoarea dezordine în care se lăsau hărtănite zecile de volume din *Patrologia* lui Migne, în biblioteca sa de pe strada Belgrad nr. 5 bis. [...]. Pe atunci, nu puteai vorbi în voie nici nici despre cum se alăturau vitalismul său inițial și, apoi, lirismul mistic-ortodox, în suita poeziei noastre religioase, de la Neagoe Basarab, Simeon Noul Teolog sau Cantemir la Argezi, V. Voiculescu și Daniel Turcea, nici despre nodurile polemice dintre Blaga și Dumitru Stăniloae, *Cazania* lui Varlaam, *Psaltirea* lui Dosoftei și dumnezeiasca frumusețe ce se ascundea în formula <<fiii lacrimilor tale>> [...]. Și nici despre multele-i eufemisme croite anume spre a-l încercui evlavios (și eficient împotriva cenzurii) pe Hristos (Cuvântul, Fiul Omului, Persoana, Mirele, Dimensiunea, Chipul divin, logosul devenit istorie, logosul întrupat ș.a).”

O dovadă și mai clară de autocenzură are loc într-o scrisoare pe care Ioan Alexandru o trimite, din Germania, soției sale, Ulvine, căreia i s-a refuzat viza pentru Germania, de către autoritățile românești: “Asta vine – scrie poetul – din oarecare grijă, pe care eu o înțeleg, întrucât foarte mulți neisprăviți rămân pe aici și se pierd în alte neamuri” (*Ibidem*, p. 61).

În fine, dau un ultim exemplu dintr-o scrisoare a lui **Al. Rosetti** adresată lui Basarab Nicolescu, publicată în volumul Traian D. Lazăr,

Raluca Andreescu, *Scrisori din exil. Arhiva literară Basarab Nicolescu*, Curtea Veche, București, 2015, p. 88. Aflat la un congres la Berlin, în Republica Democrată Germană, Rosetti îi scrie lui Basarab Nicolescu, la Paris: “Ce bine este în Occident, dragă domnule Basarab!”.

Concluzii. Prima concluzie care se impune în urma celor arătate mai sus este că epistolerii se autocenzurau puternic, de teama Securității. Chiar și când amandoi autorii se aflau în străinătate (Lucian Boz – N. Steinhardt; Mircea Zăciu-Octavian Șchiau), ei foloseau un ton reținut, fie ca urmare a reflexelor deja formate, de autocenzură, fie pentru că se gândeau că destinatarul putea pleca în România cu aceste scrisori, care puteau fi descoperite. Alta e situația celui care nu avea nimic de pierdut, cum este cazul poetului Ștefan Băciu, cel mai virulent, dintre colegii lui Lucian Boz, împotriva regimului comunist de la București. O va recunoaște și Lucian Boz însuși, într-o scrisoare din 7 iunie 1978, trimisă lui Steinhardt, care se afla în străinătate, Boz fiind uimit de curajul acestuia, care, într-o poezie scrisă în engleză, pentru cei 60 de ani ai lui Ștefan Băciu, vorbește „de rezistență (tu îi spui «stubborness»), de felul cum trebuie să nu te clintești în fața opresiunii și închisorilor”. Iar mai departe, Boz adaugă: „Bine, mă băiatule, tu te vei întoarce în țară. Or, după cum știi, Băciu e un adversar înverșunat al regimului de-acolo și, în consecință, «încondeiat»”. Într-adevăr, Ștefan Băciu amintește de multe drame ale comunismului românesc. După celebrele teze din iulie 1971, zice el, „staliniștii «strâng din nou șurubul», iar bruma de liberalizare se va duce”. În scrisoarea din 27 ianuarie 1972, poetul scrie: „Din țară vești rele. «Șurubul» și mai strâns, se pare că restalinizarea (!) e în mers.”; „Neostalinismul s-a instalat la putere sub masca «națională» a unui «apucat», Ceaușescu.” (14 mai 1974); „În Țară, toți trebuie să scrie poeme despre Ceaușescu; mai rău ca pe vremea lui Stalin!” (29 iunie 1974).

A doua concluzie se referă la o altă accepțiune a autocenzurii. Referindu-se la autocenzură, Nicolae Manolescu, în articolul *Despre (auto)cenzura necesară*, din *România literară*, nr. 29, 2012, spunea: “Cât despre autocenzură, ea are o soartă și mai tristă: redusă la mecanismul malign la care m-am referit, ea și-a pierdut cu totul înțelesul benign, de acel self-control, de care trebuie să dea dovadă omul civilizată.” Într-o accepțiune asemănătoare este privită autocenzura și într-un articol din revista *UZP* (an I, nr. 1, iarna 2016, p. 37-39), intitulat *De la cenzură la autocenzură*, semnat de profesorul craiovean Ovidiu Ghidirmic, care vede în autocenzură tot “un autocontrol, o consecință a autocunoașterii./ Autocenzura este chiar esența democrației, ceea ce ne lipsește cel mai mult la ora actuală. De aceea suntem atât de departe, deocamdată, de democrație, pentru că nu ne cunoaștem atât de bine pe noi înșine și n-avem frână morală și autocontrol”.

Alții asimilează autocenzura cu ceea ce se numește „political correctness”. În articolul *Despre autocenzură. Ruperea rândurilor*, publicat de Mircea V. Ciobanu în *Jurnal de Chișinău*, se spune: “Într-o comunicare scandalosă (<<Corectitudinea politică e mai rea decât marxismul>>), disidentul rus Vladimir Bukovski spunea: <<Toate au condus până la o

astfel de cenzură, încât azi Shakespeare ar fi fost imposibil. Deja nu se mai joacă multe piese: *Negustorul venețian* este <<antisemită>>, *Otello* e <<rasistă>>, *Îmblânzirea scorpiei* e <<sexistă>>. O profesoară din Londra a refuzat să-și ducă elevii la *Romeo și Julieta*, numind piesa «o scârboasă priveliște heterosexuală»” (Cf. <http://www.jc.md/despre-autocenzurarea-randurilor>. Data accesării: 3 febr. 2016).

Așa cum arată exemplele pe care le-am luat din mai multe volume de corespondență, vorbind despre *autocenzură*, am avut în vedere doar câteva aspecte ale acesteia, dar din timpul *regimului comunist*. Meandrele, oscilațiile, capriciile și și inconsecvențele autocenzurii, în această accepțiune, pot fi relevate mult mai bine de către scriitorii și ziariștii care au activat și au creat în fostul regim comunist.